

Правни възможности за защита на кредиторите при разпореждане от единия съпруг с вещни права съпругеска общност

Антонина Димитрова

Legal options to protect creditors from a spouse in disposition of common ownership of matrimonial property. This paper examines the legal effects of transactions involving a spouse in disposition of common ownership of matrimonial property as well as the potential damages to creditors and the means for their protection.

Key words: matrimonial property, spouse, family, disposition of common ownership, damages to creditors, protestation.

ВЪВЕДЕНИЕ

Действащият Семейен кодекс не въвежда ново правно положение относно разпоредителните сделки с вещни права съпругеска имуществена общност. Подобно на отменената уредба то следва да се извърши съвместно от двамата съпрузи. При нарушаване на това законово изискване последиците от еднолично разпореждане с вещни права съпругеска имуществена общност са отново диференцирани в зависимост от вида на вещта – движима или недвижима, а когато разпореждането е с движима вещь – дали то е възмездно или безвъзмездно [5:135].

В доктрината е дискуссионен въпросът за „правното положение на тези сделки“ [5:136] до изтичане на срока за оспорването им. Подробният теоретичен анализ на характера на сделките по чл. 24, ал. 4 и 5 СК не е предмет на настоящото изследване, а те се разглеждат само доколкото правата на трети лица са обусловени от присъщите последици на тези сделки. Настоящият труд си поставя задачата да изследва проблемът за възможното увреждане на кредиторите в случаите на разпореждане от единия съпруг с вещни права съпругеска имуществена общност.

ИЗЛОЖЕНИЕ

I. 1. Разпоредителните сделки между съпрузите с общите съпругески притежания се извършват съвместно, с участието и на двамата съпрузи. Това са „действията по прехвърляне, изменение, ограничаване, прекратяване на правото върху имуществото“ [8:297; 13]. Възможно е единият, или двамата съпрузи да се представляват от пълномощник, включително и единият съпруг да действа лично и като представител на другия. В този случай е налице доброволно представителство, а не особено законно представителство между съпрузите, характерно за действията на управление.

Прави впечатление опитът за прецизиране на отменената разпоредба, като чл. 24, ал. 4 СК гласи: „Разпореждането с вещно право върху обща недвижима вещь, извършено от единия съпруг, е оспоримо. Другият съпруг може да оспори по исков ред разпореждането в 6-месечен срок от узнаването, но не по-късно от три години от извършването му.“ Предвид новата редакция на текста намирам, че правното положение на сделката, до изтичане на срока за оспорването ѝ, остава неизяснено[5]. Няма еднозначен отговор и въпросът могат ли кредиторите да се защитят в случаи на разпореждане с вещни права съпругеска имуществена общност, когато техният длъжник е неучаствалият в сделката съпруг.

Различие в законодателния подход се наблюдава и в случаите на разпореждане с вещно право върху обща недвижима вещь, съответно при безвъзмездно разпореждане с обща движима вещь или разпореждане, при което се изисква нотариална заверка на подписите, извършени от единия съпруг.

Регламентиран е двойно ограничен преклузивен срок – шест месеца от узнаването, но не по-късно от абсолютния три годишен от извършването.

2. В правната теория характерът на посочените сделки се определя като „своеобразна оспоримост” [8:304]. А със Семейния кодекс от 2009 г. „не се разреши по безспорен начин въпроса за квалификацията на разпореждането”.³³

При действието на СК от 1968 г. , преобладава мнението, че сделката е *нищожна* на основание чл. 26, ал. 2 ЗЗД [5:136]. По-късно (с влизане в сила на СК от 1985 г. , както и при действащата уредба) се сочи, че е налице *правно явление подобно на унищожаемостта* [12:77], като сделката поражда както облигационно, така и вещнопрехвърлително действие от момента на сключването, което може да отпадне с обратна сила [12]. Но пороците в случая са различни от „порок във волята” [12]. Това обосновава смяната на термина „унищожаемо”, присъстващ в един от проектите,³⁴ с „оспоримо”.

Съществува и мнение за *висяща недействителност*, като сделката се заздравява чрез презумираното мълчаливо потвърждаване с неоспорването ѝ в преклузивния срок. По-новата съдебна практика квалифицира сделката като относително недействителна, която поражда правни последици между разпореждащия се съпруг и третото лице, но е непротивопоставима на неучаствалия съпруг до изтичане на срока за оспорването ѝ [14].

При обоснован анализ за характера на сделките те се разделят на две хипотези с различни правни последици [10:7-17]: 1. единият съпруг се разпорежда с вещно право СИО от свое име, без участието на другия съпруг, представляйки вещта като своя; 2. единият съпруг се разпорежда от името и на двамата, без да притежава представителна власт за другия съпруг [10]. В първия случай сделката е действителна като разпореждане с чуждо право, а във втория тя се намира във висяща недействителност до изтичане на срока за оспорването ѝ.

Това мнение следва да бъде споделено, доколкото и в теорията, и в съдебната практика случаите на разпореждане при липса на представителна власт са обхванати от хипотезата на чл. 24, ал. 4 СК и извън срока за оспорване сделката се смята мълчаливо потвърдена [15], като се „добавя липсващото волеизявление на страната, участваща в сделката чрез представител” [10]. Въпреки че при функционално тълкуване на посочената разпоредба, намирам за приложим само първият случай – при еднолично разпореждане, без участието на другия съпруг. В този смисъл изрично е уточнено в ал. 5, изр. 1 на чл. 24 СК, уреждаща възмездното разпореждане с вещно право върху обща движима вещ, че е „... извършено от единия съпруг без участието на другия...”. Следва да се приеме, че се имат предвид случаите на разпореждане с определено вещно право като със свое, както и че в двете алинеи е използван един и същ законодателен подход. При *falsus procurator* би следвало да се приложат общите правила на ЗЗД и да се иска прогласяване нищожност на сделката поради „липса на воля” с установителния иск по чл. 26, ал. 2 ЗЗД. Така мнимо представляваният може да потвърди сделката с едностранно волеизявление съгласно чл. 42, ал. 2 ЗЗД и не следва неоспорването в преклузивния срок по ал. 4 на чл. 24 СК да се приема за мълчаливо потвърждаване. Трябва да се признае, че практически е по-целесъобразно двата случая да се обвържат с едни и същи правни последици. Така нищожността не се погасява по давност, а правото на оспорване се преклудира в законоопределения срок, което защитава правата на третите лица – приобретатели. На практика обаче първата хипотеза се среща в случаите, когато единият съпруг е титуляр на правата по

³³ Изразът е използван от Русчев, Ив. Действия на разпореждане от единия съпруг с вещи съпругеска общност. – Съвр.пр, 1994/5, с. 7.

³⁴ Във внесеня от Министерски съвет проект абсолютният срок първоначално бе 1год. от сключването на сделката.

документ за собственост, а при действията без представителна власт е налице „формално участие” и на двамата съпрузи.

С влизане в сила на действащия Семейен кодекс (2009 г.) в правната теория се твърди, че сделката поражда както облигационноправно, така и вещноправно действие между страните, поради бездяловия характер на общността [6]. Правните последици настъпват за страните по сделката – трето лице и разпоредящия се съпруг, както и за неучаствалия в сделката съпруг, но при „висящо” положение [8:301]. Следователно тук се обосновава своеобразен вид „висяща действителност”.

3. Посочените теории за квалификацията на анализирания разпоредителна сделка са единодушни, че след изтичане на преклузивния срок за оспорване и при неупражняване на това право от неучаствалия съпруг, вещноправните и облигационноправните последици настъпват автоматично. Следователно различието се състои в правното положение на сделката до този момент и основно поражда ли вещнопрехвърлително действие от момента на сключването ѝ, което може да отпадне с обратна сила или това действие настъпва едва с презумираното „мълчаливо съгласие”.

Според автора въпреки опита за прецизиране на уредбата и новата редакция на ал. 4 на чл. 24 СК, не може да се приеме, че сделката поражда присъщите ѝ вещноправни последици от момента на сключването. При тази теза, неучаствалият в разпоредането съпруг следва да отговаря за евикция и накърнен негативен интерес, което едва ли е справедливо. Вярно е, че между съпрузите е налице особено задължително представителство, но да се приеме приложимостта му при действията на разпоредане е неоправдано. А придавайки на сделката присъщите ѝ вещноправни последици от момента на сключване, макар и във висящо състояние, се смесват законното и доброволното представителство, които произтичат от различни юридически факти.

II. 1. Неучаствалият в сделката съпруг може да я оспори по исков ред, при което той упражнява едно потестативно преобразуващо право [12]. Искът по чл. 24, ал. 4 СК е специален конститутивен, който се прилага пред другите искове за защита на вещните права. Активно легитимиран да го предяви е именно съпругът, неучаствал в разпоредането в преклузивния 6-месечен срок от узнаването за сделката, но не по-късно от абсолютния 3-годишен срок от сключването. Неоспорването на сделката в срока има значение на *condicio juris* за настъпване на транслативното ѝ действие. За неучаствалия съпруг се поражда облигационноправно и вещноправно действие, като тя вече му е противопоставима. Следователно той е обвързан от присъщото действие на разпоредителните сделки, но не следва да се приравнява на страна в сключената сделка. В случай че тази сделка страда от други пороци, които да обосноват нейната нищожност или унищожяемост, отговорност пред контрахента е справедливо да се носи само от разпоредящия съпруг. Ако се приеме, че сделката е действителна във „висящо положение” и поражда правно действие от момента на сключването, то с изтичането на срока, тя се заздравява.

Тук се поставя въпроса дали искът може да се предявява от други лица или има личен характер. Приема се, че е допустимо и предявяване от наследниците на неучаствалия в сделката съпруг, ако той е починал в преклузивния срок за оспорването [12; 16]. Кредиторите на съпрузите също могат да имат интерес от предявяване на иска. Така например, ако длъжникът няма друго секвестрируемо имущество, върху което да насочи принудително изпълнение, правата на кредиторите могат да бъдат накърнени.

2. Цялото секвестрируемо имущество на длъжника служи за общо обезпечение на неговите кредитори и когато чрез своето бездействие той заплашва удовлетворението им, те могат да упражнят познатите ни способности за защита.

2. 1. Когато съпругът длъжник се разпореди със свое лично имущество, кредиторът може да предяви отменителния иск по чл. 135 ЗЗД. В случая, когато

единият съпруг се разпорежда със съвместна вещ като със своя или от името и на двамата, без да притежава представителна власт за другия съпруг също трябва да се признае възможността кредиторът да предяви Павловия иск.

В правната теория, а и в съдебната практика, няма единодушно мнение по въпроса в кой момент настъпва вещнопрехвърлителното действие на сделката. Следва да се приеме, че поради бездяловия характер на СИО и забраната ѝ да се прекратява по време на брака, всяко разпореждане засяга обема права и на двамата съпрузи. ВКС обаче се произнася противоречиво и в едно свое решение счита, че сделката е действителна, но „тя не може да прехвърля права на третите лица – няма вещно прехвърлително действие доसेжно правата върху имота на неучаствалия съпруг“ [17]. Не може да се приеме, че от момента на сключване на сделката се поражда облигационноправни и вещноправни последици само за разпореждащия се съпруг и неговия контрагент, поради неделимостта на задължението за даге [5:137]. А отмяната ѝ като увреждаща кредитора предполага една действителна сделка, която поражда присъщото ѝ действие. Относителната недействителност има проявление по отношение на кредитора, предявил иска и само той има право да се удовлетвори чрез изпълнителния процес, като решението своеобразно връща имота в имуществото на длъжника [3:127]. Затова извън размера на вземането между страните ще се породи действие в зависимост от разглежданите по-горе случаи.

2. 2. Когато обаче длъжник на кредитора е неучаствалият в разпореждането съпруг, въпросът за възможните средства за защита няма еднозначен отговор. В съдебната практика се признава за недействително на основание чл. 135 ЗЗД по отношение на кредитора извършеното разпореждане [18].

За да предяви този иск кредиторът следва да докаже следния фактически състав [19]: 1. качеството си на такъв; 2. наличието на вземане (действително и непрекратено) и че то предхожда сделката; 3. интереса си, както и действия, с които длъжникът го уврежда, 4. при възмездните сделки и знание за увреждането от страна на третото лице; 5. освен ако сделката е сключена между роднини, когато кредиторът може да се ползва от презумпцията за увреждащия ѝ характер и т. н. По този ред необосновано ще се затрудни кредиторът, тъй като длъжникът може да оспори, че не е знаел за разпореждането (на практика се срещат и случаи, при които дори и не знае, че имотът е съпругеска общност). По отношение на третото лице доказването ще е още по-трудно.

Отмяната се отнася за действията от страна на длъжника – такива могат да бъдат едностранни и двустранни договори, едностранни сделки, юридически постъпки. За случаите на бездействие е предвиден искът по чл. 134 ЗЗД. Също така, ако вземането на кредитора е възникнало след сключването на сделката по чл. 24, ал. 4 или 5 СК, то за защита на интересите му остава единствено косвения (сурогационен иск).

Съществува разбиране, че упражняването на преобразуващото право на съпруга длъжник по чл. 24, ал. 4 СК е именно намеса във вътрешните отношения между съпрузите [12]. Така например в ППВС № 5 от 1972 г. се смята, че исковите за определяне на по-голям дял от СИО (чл. 28, ал. 3 и чл. 29 СК /отм. /) не могат да се предявят от кредиторите по реда на чл. 134 ЗЗД [2:148]. Обаче на наследодателя се дава право да предяви тези икове, което означава, че „не личната преценка на бившия съпруг е меродавна, а това дали той е имал предвидено от закона право“ [2:149]. Непризнаването на това право на кредитора може сериозно да накърни интересите му. Длъжникът отговаря за задълженията си с цялото си секвестрируемо имущество – лично и 1/2 идеална част от вещните права СИО. Така възможно е да се стигне до заобикаляне на закона от страна на длъжника, който умишлено да не оспори разпоредителната сделка, с оглед прехвърлянето ѝ на трети лица. А както беше посочено, има случаи, в които кредиторът е заинтересован от упражняването

на това чуждо материално право. Искът по чл. 134 ЗЗД има обезпечителен характер и когато чрез своето бездействие длъжникът заплашва удовлетворението на кредитора, следва да му се признае възможността да предяви това свое потестативно право.

За да упражни конститутивния сурогационен иск като процесуален субституент, кредиторът трябва да докаже: 1. качеството си на такъв; 2. правен интерес, например, когато наличното имущество на длъжника не е достатъчно, за да покрие задълженията му и 3. бездействие от страна на длъжника, в резултат на което се намаляват активите му [7]. Искът ще бъде уважен само доколкото за съпруга това право съществува и не е преклудирано [10]. Затова в процеса длъжникът се конституира като съищец, заедно с кредитора.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Действията на разпореждане на единия съпруг с вещни права съпругеска имуществена общност пораждаат определени правни последици не само за страните по сделката и неучастващия съпруг, но и по отношение на трети лица. Интересите на кредиторите могат да бъдат застрашени, в случаите когато секвестрируемото имущество на техния длъжник не е достатъчно за удовлетворение на вземането им. В случаите, когато длъжник на кредитора е разпореждащият се съпруг, то сделката може да бъде атакувана като относително недействителна, преди или след изтичане на срока за оспорването ѝ. Когато обаче длъжник на кредитора е съпругът, неучаствал в разпореждането, има случаи, в които искът по чл. 134 ЗЗД ще защити в по-голяма степен правата на кредиторите. Въпреки че тук се касае за бездействие, в съдебната практика се срещат решения, които признават за относително недействително по отношение на кредитора извършеното разпореждане.

За да се анализират правните възможности за защита на кредиторите, е необходимо да се определи правното действие на извършената сделка. Затова смятам, че разпоредбите, уреждащи правните последици на едноличното разпореждане с вещни права СИО, пораждаат повече проблеми по прилагането им, отколкото разрешават. Предвид предстоящото изменение на СК и във връзка с внесения и приет на първо четене Закон за изменение и допълнение на Семейния кодекс от 2009 г. ,³⁵ е добре изрично да се квалифицира разпореждането, а не да се връща отменената уредба с единствената добавка на абсолютния 3-годишен срок.

ЛИТЕРАТУРА

[1] *Веселин, П.* Промени в имуществените отношения между съпрузите. За разпоредбата на чл. 24, ал. 4 от Семейния кодекс и нейното бъдеще. – Соб. пр. , 2010/10.

[2] *Гоцев, В.* Имуществени отношения между съпрузите по Семейния кодекс, С. , 1988.

[3] *Кожухаров, Ал.* Облигационно право. Общо учение за облигационното отношение. Книга втора – нова редакция О. Герджиков, С. , 1996.

[4] *Калайджиев, А.* Облигационно право. Обща част. Трето издание. С. , 2005.

[5] *Матеева, Ек.* Семейно право на Република България, С. , 2010.

[6] *Марков, М.* Семейно и наследствено право – помагало. Поредица Modus Studendi, четвърто издание, С. , 2009.

[7] *Марков, М.* Облигационно право – помагало, четвърто издание, Поредица Modus Studendi, С. , 2007.

³⁵ Вж. ЗИДСК, приет на първо четене на 30.09.2010 г. от 41-ото НС, където в чл. 24, ал.4 СК е предвидено следното изменение: „Разпореждане с общ недвижим имот или вещно право върху такъв имот, извършено от единия съпруг, поражда действие за другия, ако в шестмесечен срок от узнаването, но не по-късно от 3 години от извършването му, той не го оспори по исков ред”.

[8] *Ненова, Л.* Семейно право – нова редакция М. Марков, книга първа, С. : Софи-Р, 2009.

[9] *Попов, Л.* Имуществена общност на съпрузите, С. , 1969.

[10] *Русчев, И.* Действия на разпореждане от единия съпруг с вещи съпругеска общност. – СП, 1994/5.

[11] *Таджер, В.* Разпореждане с вещни права – съпругеска имуществена общност. – ПМ, 1986/3.

[12] *Цанкова, Ц. , М. Марков, А. Станева, В. Тодорова.* Коментар на новия Семейен кодекс, С. : ИК"Труд и право", 2009.

[13] Тълк. реш. № 91 от 1994 г. на ОСГК, ВС.

[14] Реш. № 856 от 07. 10. 2008 г. по гр. д. 2979/2007 г. , Г. К. , I Г. О. на ВКС

[15] Реш. № 1021 от 05. 11. 2008 г. по гр. д. 2636/2007, III г. о. , ВКС;

[16] Реш. 1003/27. 10. 2008 г. по гр. д. 3305/2007, I Г. О. , ВКС

[17] Реш. 1027/16. 01. 2009 г. по гр. 3955/2007 г. , I Г. О. на ВКС

[18] Реш. 1437/22. 01. 2009 г. по гр. 6172/2007 г. , II Г. О. , ВКС.

[19] Реш. 811/03. 07. 2007 г. по гр. д. 899/06 г. , IV Г. О. , ВКС.

За контакти:

Ас. Антонина Димитрова, катедра „Частноправни науки“, Юридически факултет, Русенски университет „Ангел Кънчев“, e-mail: andimitrova@uni-ruse.bg.

Докладът е рецензиран.

